

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Β΄

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

5ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο: Κώστας Μπαλάσκας,
Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος
Παρθένης (1878-1967)
Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911)
Εθνική Πινακοθήκη**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Άννα Σπανάκη)
(Επιμέλεια: Χατζηκωνσταντινίδου
Χρυσούλα)**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

5ος τόμος

**Γιάννης Μιγάδης (γεν. 1926),
Σεφερικό**

Γιώργος Σεφέρης

Πάνω σ' έναν ξένο στίχο*

Ο ΣΕΦΕΡΗΣ έγραψε το ποίημα το 1931 στο Λονδίνο, όπου υπηρετούσε ως διπλωμάτης στο ελληνικό προξενείο. Πρωτοδημοσιεύτηκε στη Νέα Εστία την 1η Σεπτεμβρίου του 1932 και περιέχεται στη συλλογή Τετράδιο γυμνασμάτων (1940).

Ξένος στίχος: ο πρώτος στίχος του ποιήματος του Σεφέρη είναι μια παραλλαγή του πρώτου στίχου του σονέτου Το ωραίο ταξίδι του Γάλλου ποιητή Ιωακείμ ντι Μπελαί (1525-1560): Ευτυχισμένος όποιος σαν τον Οδυσσέα έκανε ένα ωραίο ταξίδι (Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage)

**Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι
του Οδυσσέα.**

**Ευτυχισμένος αν στο ξεκίνημα,
ένιωθε γερή την αρ-
ματωσιά μιας αγάπης, απλωμένη
μέσα στο κορμί του, σαν τις φλέβες
όπου βουίζει το αίμα.**

**Μιας αγάπης με ακατέλυτο* ρυθμό,
ακατανίκητης σαν
τη μουσική και παντοτινής
γιατί γεννήθηκε όταν γεννηθήκαμε
και σαν πεθαίνουμε,
αν πεθαίνει, δεν το ξέρουμε ούτε
εμείς ούτε άλλος κανείς.**

**ακατέλυτος ρυθμός: ρυθμός ακα-
τάλυτος, ανεξάντλητος, άφθαρτος.**

**Παρακαλώ το θεό να με συντρέξει
να πω, σε μια στιγμή
μεγάλης ευδαιμονίας, ποια είναι
αυτή η αγάπη·
κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος από
την ξενιτιά*,
κι ακούω το μακρινό βούισμά της,
σαν τον αχό της θάλασσας
που έσμιξε με το ανεξήγητο
δρολάπι*.**

**τριγυρισμένος από την ξενιτιά: Ο
Σεφέρης γεννήθηκε στη Σμύρνη το
1900, εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα το 1914, σπούδασε στο Παρίσι από το 1918-1924 και από το 1926 ως τη χρονιά που έγραψε το ποίημα ζει στο Λονδίνο.
δρολάπι: δυνατό ανεμόβροχο.**

ασπρισμένα του γένια, λόγια της
γλώσσας μας, όπως τη μιλούσαν
πριν τρεις χιλιάδες χρόνια.
Απλώνει μια παλάμη ροζιασμένη
από τα σκοινιά
και το δοιάκι*, με δέρμα δουλεμένο
από το ξεροβόρι, από την κάψα κι
από τα χιόνια.

Θα 'λεγες πως θέλει να διώξει τον
υπεράνθρωπο

Κύκλωπα που βλέπει μ' ένα μάτι,
τις Σειρήνες που σαν τις ακούσεις
ξεχνάς, τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη
απ' ανάμεσό μας·
τόσα περίπλοκα τέρατα, που δεν
μας αφήνουν να
στοχαστούμε, πως ήταν κι αυτός
ένας άνθρωπος που πάλεψε

δοιάκι: το πηδάλιο του πλοίου.

**μέσα στον κόσμο, με την ψυχή
και με το σώμα.**

**Είναι ο μεγάλος Οδυσσέας· εκείνος
που είπε να γί-
νει το ξύλινο άλογο και οι Αχαιοί
κερδίσανε την Τροία.**

**Φαντάζομαι πως έρχεται να μ’
αρμηνέψει πώς να
φτιάξω κι εγώ ένα ξύλινο άλογο για
να κερδίσω τη δική μου Τροία.**

**Γιατί μιλά ταπεινά και με γαλήνη,
χωρίς προσπάθεια,
λες με γνωρίζει σαν πατέρα
είτε σαν κάτι γέρους θαλασσινούς,
που ακουμπισμένοι
στα δίχτυα τους, την ώρα που
χειμώνιαζε και θύμωνε ο αγέρας,**

**μου λέγανε, στα παιδικά μου
χρόνια, το τραγούδι του**

**Ερωτόκριτου* με τα δάκρυα στα
μάτια·
τότες που τρώμαζα μέσα στο ύπνο
μου ακούγοντας
την αντίδικη* μοίρα της Αρετής να
κατεβαίνει τα μαρμαρένια
σκαλοπάτια.**

**Μου λέει το δύσκολο πόνο να
νιώθεις τα πανιά του κα-
ραβιού σου φουσκωμένα από τη
θύμηση και την ψυχή σου να γίνεται
τιμόνι.**

**το τραγούδι του Ερωτόκριτου: ο
ποιητής αναφέρεται στις λαϊκές
εκδόσεις (φυλλάδες) του Ερωτό-
κριτου του Βιτσέντζου Κορνάρου,
που είχε δει στη Σμύρνη σε παιδική
ηλικία. Το ποίημα είχε μεγάλη διά-
δοση στους ανθρώπους του λαού.
αντίδικος: αντίπαλος, εχθρικός.**

**Και να 'σαι μόνος, σκοτεινός μέσα
στη νύχτα και ακυ-
βέρνητος σαν τ' άχερο στ' αλώνι.**

**Την πίκρα να βλέπεις τους συντρό-
φους σου καταποντι-
σμένους μέσα στα στοιχεία,
σκορπισμένους: έναν έναν.**

**Και πόσο παράξενα αντρειεύεσαι
μιλώντας με τους πε-
θαμένους, όταν δε φτάνουν πια οι
ζωντανοί που σου απομέναν.**

**Μιλά... βλέπω ακόμη τα χέρια του
που ξέραν να
δοκιμάσουν αν ήταν καλά
σκαλισμένη στην πλώρη
η γοργόνα
να μου χαρίζουν την ακύμαντη
γαλάζια θάλασσα μέσα
στην καρδιά του χειμώνα.**

ΣΧΕΔΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο Σεφέρης ξεκινώντας από το στίχο του Γάλλου ποιητή εξαρτά την ευτυχία του ανθρώπου που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα από την ύπαρξη μιας αγάπης· σε όλο το ποίημα αναπτύσσεται το μοτίβο της αγάπης είτε με χαρακτηρισμούς που κάνει ο ίδιος ο ποιητής είτε με το προσωπείο που παρεμβάλλει. Το νόημα αυτής της αγάπης θα σας αποκαλυφθεί, αν μελετήσετε προσεχτικά:

- α) Τα κοινά σημεία που παρουσιάζει η ζωή του ποιητή με τις περιπέτειες του ομηρικού ήρωα.
- β) Το ρεαλισμό με τον οποίο παρουσιάζει τον Οδυσσέα στη μορφή, στην ομιλία και στους τρόπους.
- γ) Τη σύνδεση του ομηρικού ήρωα με τους απλούς ανθρώπους της πατρίδας του και τον Ερωτόκριτο.

δ) Τα πολύπλοκα τέρατα (Κύκλω-
πας, Σειρήνες κτλ.) που μας εμπο-
δίζουν να δούμε τον Οδυσσέα στις
ανθρώπινες διαστάσεις του και
ε) Τις συμβουλές του Οδυσσέα στον
ποιητή.

Μετά τη μελέτη των στοιχείων αυ-
τών να απαντήσετε στις εξής ερω-
τήσεις:

1. Ποια χαρακτηριστικά έχει αυτή η
αγάπη;
2. Τι περιεχόμενο δίνει ο ποιητής
στην έννοια αυτής της αγάπης;

Γ. Σεφέρης
(σχέδιο του Ν.
Χατζηκυριάκου-
Γκίκα)

Ελένη

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ Ελένη που ακολουθεί ανήκει στη συλλογή... Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν... (1955), γράφτηκε όμως, κατά δήλωση του ποιητή, το 1953, όταν ο Σεφέρης ταξίδεψε για πρώτη φορά στην Κύπρο. Ξαναπήγε το 1954 και το 1955. Το 1955 θ' αρχίσει ο Κυπριακός αγώνας κατά της αγγλικής κατοχής. Ο Σεφέρης από τις θέσεις του στο διπλωματικό σώμα θα παρακολουθήσει από πολύ κοντά τις φάσεις του κυπριακού δράματος.

Για να κατανοήσουμε το ποίημα, πρέπει να έχουμε υπόψη μας πρώτα πρώτα δύο αρχαίους μύθους, που αποτελούν τον πυρήνα του:

α) Ο μύθος του Τεύκρου: Ο Τεύκρος, γιος του βασιλιά της Σαλαμίνας Τελαμώνα και αδελφός του Αίαντα,

έλαβε μέρος στον τρωικό πόλεμο, όπου διακρίθηκε ως τοξότης. Όταν επέστρεψε στη Σαλαμίνα, ο πατέρας του δεν τον δέχτηκε, γιατί έκρινε ότι δε συμπαραστάθηκε αρκετά στον αδελφό του Αίαντα, που αυτοκτόνησε, επειδή οι Αχαιοί δεν έδωσαν σ' αυτόν ως αριστείο τα όπλα του Αχιλλέα. Ο Τεύκρος τότε, υπακούοντας σε χρησμό του Απόλλωνα, έφυγε στην Κύπρο, όπου και ίδρυσε πόλη και της έδωσε το όνομα Σαλαμίνα (κοντά στη σημερινή Αμμόχωστο) ως ανάμνηση της πατρίδας του.

β) Ο μύθος της Ελένης: Σύμφωνα με μια εκδοχή αυτού του μύθου η Αφροδίτη δεν έδωσε στον Πάρη την πραγματική Ελένη, αλλά ένα ομοίωμά της. Την Ελένη τη μετέφερε ο Ερμής, με εντολή της Ήρας, στην Αίγυπτο, στο παλάτι του βασιλιά Πρωτέα, όπου τη συνάντησε ο Μενέλαος επι-

στρέφοντας από την Τροία. Την εκδοχή αυτή του μύθου διαπραγματεύεται ο Ευριπίδης στην τραγωδία του Ελένη. Στην τραγωδία συναντάει την Ελένη στην Αίγυπτο και ο Τεύκρος, που περνάει από κει ταξιδεύοντας για την Κύπρο.

Ο Σεφέρης προτάσσει ως μότο στο ποίημά του τρία αποσπάσματα της τραγωδίας του Ευριπίδη, που συνοψίζουν τους δύο μύθους:

ΤΕΥΚΡΟΣ: ...στη θαλασσινή Κύπρο, όπου μου όρισε ο Απόλλων να κατοικώ, δίνοντάς της το νησιωτικό όνομα Σαλαμίνα ως ανάμνηση εκείνης της πατρίδος μου (στ. 148-150).

ΕΛΕΝΗ: Εγώ δεν πήγα στην Τρωάδα, ένα είδωλό μου ήταν (στ. 582).

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ: Τι λες; Ώστε για μια νεφέλη τραβήξαμε του κάκου τόσα βάσανα; (στ. 706).

Επίσης πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ο Σεφέρης δεν παραμένει στους αρχαίους μύθους, αλλά τους μεταφέρει στην εποχή μας, δηλαδή τους κάνει να εκφράζουν σύγχρονες εμπειρίες. Και εδώ ας σκεφτούμε ότι ο ποιητής έζησε τους δυο παγκόσμιους πολέμους και τη μικρασιατική καταστροφή, που τον έπληξε ιδιαίτερα, αφού του στέρησε την ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σμύρνη, όπου γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά του χρόνια.

Στο ποίημα μιλάει ο Τεύκρος. Πίσω όμως από τα λόγια του συχνά θ' ακούμε τη φωνή του ποιητή.

ΤΕΥΚΡΟΣ

... ες γην εναλίαν Κύπρον, ου μ'
εθέσπισεν
οικεῖν Απόλλων, ὄνομα νησιωτικόν
Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν
πάτρας.

ΕΛΕΝΗ

Ουκ ἦλθον ες γην Τρωάδ', αλλ'
εἶδωλον ην.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Τι φης;
Νεφέλης ἀρ' ἄλλως εἶχομεν πόνους
πέρι;
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: ΕΛΕΝΗ.

**«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να
κοιμηθείς στις Πλάτρες.»***

**Αηδόνι ντροπαλό, μες στον
ανασασμό των φύλλων,
συ που δωρίζεις τη μουσική
δροσιά του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και
στις ψυχές**

**5 αυτών που ξέρουν πως δε θα
γυρίσουν.**

**Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς
μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
βήματα και χειρονομίες· δε θα
τολμούσα να πω φιλήματα·
και το πικρό τρικύμισμα της
ξαγριεμένης σκλάβας.**

**Πλάτρες: χωριό της Κύπρου στις
πλαγιές του όρους Τρόοδος, κοσμι-
κό θέρετρο στα χρόνια της αγγλο-
κρατίας.**

**«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να
κοιμηθείς στις Πλάτρες.»**

**Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το
γνωρίζει τούτο το νησί;
Έξησα τη ζωή μου ακούγοντας
ονόματα πρωτάκουστα:
καινούριους τόπους καινούριες
τρέλες των ανθρώπων
ή των θεών·**

**η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός
Αίαντα**

**15 και μian άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ, σ' αυτό**

**στ. 14-15: το στερνό σπαθί: το
σπαθί με το οποίο αυτοκτόνησε ο
Αίας, γεγονός που στάθηκε αιτία να
εξοριστεί ο Τεύκρος και να εγκατα-
σταθεί στη Σαλαμίνα της Κύπρου
(μian άλλη Σαλαμίνα).**

το γυρογιάλι.*
Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν
Αφροδίτη·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη,*
τήρα πάει νά 'βρει
την Καρδιά του Σκορπιού,* κι
όλα τ' αλλάζει.

20 Πού είν' η αλήθεια;
Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο
τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου
που ξαστόχησε.*

γυρογιάλι: ακτή.

στ. 17: σαν Αφροδίτη: όπως η Αναδυόμενη Αφροδίτη, που κατά την παράδοση αναδύθηκε από τον αφρό της θάλασσας στην Πάφο της Κύπρου (Κύπρις, Παφία).

Τοξότης· Σκορπιός: αστερισμοί.

ξαστοχώ: αστοχώ.

Αηδόνι ποιητάρη*,
σαν και μια τέτοια νύχτα
στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα*
25 σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιά-
τισσες κι έσυραν το θρήνο,

στ. 23: ποιητάρη: ο χαρακτηρι-
σμός αυτός του αηδονιού, καθώς
και δακρυσμένο πουλί πιο κάτω
(στ. 54) ανήκει στον Ευριπίδη. Στην
Κύπρο ποιητάρης λέγεται σήμερα ο
λαϊκός ποιητής. Ο Σεφέρης χρησι-
μοποιεί εδώ μια λέξη τοπική.

Πρωτέας: (Πρωτεύς)· θαλασσινός
δαίμονας, που άλλαζε συνεχώς
μορφή και κατά τον Ευριπίδη βα-
σιλιάς της Αιγύπτου.

στ. 25: σκλάβες Σπαρτιάτισσες:
πρόκειται για τις Σπαρτιάτισσες
γυναίκες στην Αίγυπτο, που αποτε-
λούν το χορό της τραγωδίας του
Ευριπίδη.

κι ανάμεσό τους –ποιος θα
το 'λεγε;– η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια
στο Σκάμαντρο.
Ήταν εκεί, στα χείλια* της ερή-
μου· την άγγιξα, μου μίλησε:
«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν'
αλήθεια» φώναζε.

30 «Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο
καράβι.

Ποτέ δεν πάτησα την
αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο,
τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό
το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς
στα γόνατα·

χείλια: (της ερήμου)· εδώ η άκρη
(της ερήμου).

35 ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.*

Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.

40 Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο
πλάγιαζε σα να ήταν
πλάσμα ατόφιο*
κι εμείς σφαζόμασταν για
την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει
στην Ελλάδα.

Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας
στα σαγόνια της γης*

45 τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες,

Δέλτα: το Δέλτα του Νείλου.
ατόφιος: γνήσιος.

σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες
στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια
νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα
το πούπουλο ενός κύκνου
50 για ένα πουκάμισο αδειανό,
για μιαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;*
Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι
τ' ανάμεσό τους*;

αδερφός: Αίας ο Τελαμώνιος.
στ. 52: τι 'ναι θεός κτλ.: πρόκειται
για μετάφραση στίχου του Ευρυπίδη
(Ελένη, 1137): «ό,τι θεός ή μη θεός ή
το μέσον, τις φησ' ερευνήσας
βροτών...;» δηλ. ποιος άνθρωπος
μπορεί να βρει και να πει τι είναι
θεός κτλ.

**«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να
κοιμηθείς στις Πλάτρες.»**

**Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
55 που έταξαν* για να μου θυμίζει
την πατρίδα,
άραξα μοναχός μ' αυτό το
παραμύθι*,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι
παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως
οι άνθρωποι δε θα ξαναπιιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·
αν είναι αλήθεια**

**τάζω: υπόσχομαι (αναφέρεται στη
φράση του Ευριπίδη «όπου μου
όρισε ο Απόλλων να κατοικώ»).**
**παραμύθι: ο μύθος του τρωικού
πολέμου.**

60 πως κάποιος άλλος Τεύκρος,
ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος
ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος,
που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει
κουφάρια,
δεν το 'χει μες στην μοίρα του
ν' ακούσει
65 μαντατοφόρους* που έρχονται
να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό
για μιαν Ελένη.

μαντατοφόρος: αγγελιαφόρος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιο μέσον χρησιμοποιεί ο ποιητής για να θέσει σε κίνηση τη μνήμη και τις σκέψεις του Τεύκρου;
2. Ποια είναι η αφορμή που γεννά στον Τεύκρο την αμφιβολία για την αλήθεια στο στίχο 20;
3. Γιατί ο ποιητής δίνει έκταση στην περιγραφή της Ελένης στους στίχους 32-36; Να κάνετε σύγκριση με το στίχο 40· τι παρατηρείτε;
4. Ποιο είναι το επιμύθιο στο οποίο καταλήγει ο Τεύκρος με αφορμή το μύθο του τρωικού πολέμου;
5. Μπορείτε να προσδιορίσετε σημεία του ποιήματος, όπου πίσω από τα λόγια του Τεύκρου ακούτε ευκρινέστερα τη φωνή του Σεφέρη;

«Επί Ασπαλάθων...»

ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ποίημα του Σεφέρη και δημοσιεύτηκε στο Βήμα (23-9-71) τρεις μέρες μετά το θάνατό του στην περίοδο της δικτατορίας. Το ποίημα βασίζεται σε μια περικοπή του Πλάτωνα (Πολιτεία 614 κ.ε.) που αναφέρεται στη μεταθανάτια τιμωρία των αδίκων και ιδιαίτερα του Αρδιαίου. Ο Αρδιαίος, τύραννος σε μια πόλη της Παμφυλίας, ανάμεσα σε άλλες ανόσιες πράξεις είχε σκοτώσει τον πατέρα του και τον μεγαλύτερο αδερφό του. Γι' αυτό και η τιμωρία του, καθώς και άλλων τυράννων, στον άλλο κόσμο στάθηκε φοβερή. Όταν εξέτισαν την καθιερωμένη ποινή που επιβαλλόταν στους αδίκους και ετοιμάζονταν να βγουν στο φως, το στόμιο δεν τους δεχόταν

αλλά έβγαζε ένα μουγγρητό. «Την ίδια ώρα άντρες άγριοι και όλο φωτιά που βρίσκονταν εκεί και ήξεραν τι σημαίνει αυτό το μουγγρητό, τον Αρδιαίο και μερικούς άλλους, αφού τους έδεσαν τα χέρια και τα πόδια και το κεφάλι, αφού τους έριξαν κάτω και τους έγδαραν, άρχισαν να τους σέρνουν έξω από το δρόμο και να τους ξεσκίζουν επάνω στ' ασπάλθια και σε όλους όσοι περνούσαν από εκεί εξηγούσαν τις αιτίες που τα παθαίνουν αυτά και έλεγαν πως τους πηγαίνουν να τους ρίξουν στα Τάρταρα». (Πλ. Πολιτεία 616).

**Ήταν ωραίο το Σούνιο τη μέρα
εκείνη του Ευαγγελισμού
πάλι με την άνοιξη.
Λιγοστά πράσινα φύλλα γύρω
στις σκουριασμένες πέτρες**

το κόκκινο χρώμα κι ασπάλαθοι*
5 δείχνοντας έτοιμα τα μεγάλα
τους βελόνια
και τους κίτρινους ανθούς.
Απόμακρα οι αρχαίες κολόνες,
χορδές μιας άρπας αντηχούν
ακόμη...

Γαλήνη.

- Τι μπορεί να μου θύμισε τον
Αρδιαίο εκείνον;
Μια λέξη στον Πλάτωνα θαρρώ,
χαμένη στου μυαλού

10 τ' αυλάκια*^{*}

τ' όνομα του κίτρινου θάμνου
δεν άλλαξε από εκείνους
τους καιρούς.

ασπάλαθοι: θάμνοι με μεγάλα
αγκάθια και κίτρινα λουλούδια.
στου μυαλού τ' αυλάκια: στη
μνήμη.

Το βράδυ βρήκα την περικοπή:*
«τον έδεσαν χειροπόδαρα»

μας λέει

15 «τον έριξαν χάμω και
τον έγδαραν
τον έσυραν παράμερα
τον καταξέσκισαν
απάνω στους αγκαθερούς
ασπάλαθους
και πήγαν και τον πέταξαν
στον Τάρταρο, κουρέλι».

Έτσι στον κάτω κόσμο πλέρωνε
τα κρίματά του

20 ο Παμφύλιος Αρδιαίος
ο πανάθλιος Τύραννος.

31 του Μάρτη 1971

περικοπή: εννοεί το χωρίο 616 της
Πολιτείας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η μέρα του Ευαγγελισμού είναι και η μέρα της εθνικής μας γιορτής. Τη μέρα αυτή ο ποιητής αποφεύγοντας τους ψεύτικους εορτασμούς και τους πομπώδεις πανηγυρικούς της δικτατορίας προτίμησε να επισκεφτεί το Σούνιο, να ζήσει πιο κοντά στην ελληνική φύση και παράδοση. Να διαβάσετε τους στίχους 1-7 και να παρατηρήσετε:
α) Πώς εικονίζεται το τοπίο, β) πώς «βλέπει» ο ποιητής τα ερείπια του ναού του Ποσειδώνα; (Να αναλύσετε τη μεταφορά).
2. Με ποιο τρόπο γίνεται η μετάβαση στον Αρδιαίο;
3. Ποιοι συνειρμοί γίνονται στο μυαλό του ποιητή;

- 4. Πώς συνδέεται το ποίημα με την εποχή που γράφτηκε;**
- 5. Ποια διάθεση του ποιητή φανερώνει το ποίημα;**

Ο βασιλιάς της Ασίνης

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στην ποιητική συλλογή του Γ. Σεφέρη Ημερολόγιο Καταστρώματος Α΄ και, όπως δηλώνεται στο τέλος, γράφτηκε μέσα στη διετία 1938-1940. Σχετίζεται με μια αόριστη μνεία της Ασίνης (πόλης της Αργολίδας) στο Β΄, 560 της Ιλιάδας (κατάλογος νεών*):

Ερμιόνην Ασίνην τε βαθύν
κατά κόλπον εχούσας

(= την Ερμιόνη και την Ασίνη που βρίσκονται στον βαθύ κόλπο). Ο βασιλιάς της Ασίνης δένεται μέσα στο ποίημα με μια σειρά από εικόνες και

κατάλογος νεών: κατάλογος πλοίων (κατά πόλεις) που πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο.

σύμβολα που εκφράζουν την απουσία
της ζωής και το αίσθημα του κενού.

Ασίνην τε...

ΙΛΙΑΔΑ

Κοιτάξαμε όλο το πρωί γύρω
γύρω το κάστρο¹
αρχίζοντας από το μέρος του
ίσκιου εκεί που η θάλασσα
πράσινη και χωρίς αναλαμπή,
το στήθος σκοτωμένου
παγονιού²
μας δέχτηκε όπως ο καιρός
χωρίς κανένα χάσμα.

1. εννοεί της Ασίνης. Τα ερείπιά
του βρίσκονται κοντά στο Ναύπλιο.

**2. το στήθος σκοτωμένου παγο-
νιού:** παραθετικά στη λ. θάλασσα.
Υπολανθάνει η παρομοίωση: σαν
το στήθος σκοτωμένου παγονιού.

**5 Οι φλέβες του βράχου³
κατέβαιναν από ψηλά
στριμμένα κλήματα γυμνά
πολύκλινα ζωντανεύοντας
στ' άγγιγμα του νερού, καθώς
το μάτι ακολουθώντας τις
πάλευε να ξεφύγει
το κουραστικό λίκνισμα
χάνοντας δύναμη ολοένα.**

**10 Από το μέρος του ήλιου ένας
μακρύς γιαλός ολάνοιχτος
και το φως τρίβοντας διαμαντικά
στα μεγάλα τείχη.
Κανένα πλάσμα ζωντανό
τ' αγριοπερίστερα φευγάτα
κι ο βασιλιάς της Ασίνης που**

3. οι φλέβες του βράχου: τα σχήματα που γίνονται πάνω στο βράχο από τη διάβρωση, την υγρασία κτλ.

τον γυρεύουμε δυο χρόνια⁴ τώρα
άγνωστος, λησμονημένος
απ' όλους κι από τον Όμηρο
15 μόνο μια λέξη στην Ιλιάδα κι
εκείνη αβέβαιη⁵
ριγμένη εδώ σαν την εντάφια
χρυσή προσωπίδα.⁶

4. Βλ. εισαγωγικό σημείωμα.

5. αβέβαιη: επειδή βρίσκεται στον «κατάλογο των πλοίων», που η γνησιότητά του αμφισβητείται.

6. χρυσή προσωπίδα: πρόκειται για τις γνωστές μυκηναϊκές προσωπίδες. Εδώ η έλλειψη του προσώπου κάτω από το σχήμα της προσωπίδας παίρνει τη σημασία συμβόλου. Το ποίημα προχωρεί με μια σειρά από παρόμοια σύμβολα, που δηλώνουν την απουσία της ζωής (το στεγνό πιθάρι, τα αγάλματα, το πουλί που πέταξε κτλ.).

Την άγγιξες, θυμάσαι τον ήχο
της; κούφιο μέσα στο φως
σαν το στεγνό πιθάρι στο
σκαμμένο χώμα·
κι ο ίδιος ήχος μες στη θάλασσα
με τα κουπιά μας.

20 Ο βασιλιάς της Ασίνης ένα κενό
κάτω απ' την προσωπίδα
παντού μαζί μας παντού μαζί
μας, κάτω από ένα όνομα:
«Ασίνην τε... Ασίνην τε...»
και τα παιδιά του αγάλματα⁷
κι οι πόθοι του φτερουγίσματα
πουλιών κι ο αγέρας

7. αγάλματα: τα αγάλματα επανέρχονται συχνά στην ποίηση του Σεφέρη. Συνήθως συμβολίζουν τη μετάβαση σ' έναν άλλο κόσμο (του θανάτου ή της ανυπαρξίας ή της ζωής που απόμεινε χωρίς συνέχεια).

στα διαστήματα των στοχασμών
του και τα καράβια του
25 αραγμένα σ' άφαντο λιμάνι·
κάτω απ' την προσωπίδα ένα
κενό.

Πίσω από τα μεγάλα μάτια
τα καμπύλα χείλια
τους βοστρύχους
ανάγλυφα στο μαλαματένιο
σκέπασμα της ύπαρξής μας
ένα σημείο σκοτεινό που
ταξιδεύει σαν το ψάρι
30 μέσα στην αυγινή γαλήνη
του πελάγου και το βλέπεις:
ένα κενό παντού μαζί μας.
Και το πουλί που πέταξε
τον άλλο χειμώνα
με σπασμένη φτερούγα
σκήνωμα ζωής,
35 κι η νέα γυναίκα που έφυγε
να παίξει

με τα σκυλόδοντα
του καλοκαιριού⁸
κι η ψυχή που γύρεψε
τσιρίζοντας⁹ τον κάτω κόσμο

8. τα σκυλόδοντα του καλοκαιριού: τα «κυνικά καύματα», οι ζέστες του καλοκαιριού που προκαλούνται από τον αστερισμό του Κυνός (σύμφωνα με παλιά αντίληψη). Η φράση συνοπτικά σημαίνει: η γυναίκα που έφυγε το καλοκαίρι.

9. τσιρίζοντας: η εικόνα παρμένη από τον Όμηρο:

τῆ ρ' ἄγε [Ερμῆς] κινήσας, ταὶ δὲ
τρίζουσαι ἔποντο,
ὡς δ' ὅτε νυκτερίδες μυχῶ ἄντρου
θεσπεσίοιο

τρίζουσαι ποτέονται...

(Ομ. ΟΔΥΣΣΕΙΑ, ω, 5-7)

(συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)→

κι ο τόπος σαν το μεγάλο
πλατανόφυλλο που παρασέρνει
ο χείμαρρος του ήλιου
με τ' αρχαία μνημεία και
τη σύγχρονη θλίψη.

40 Κι ο ποιητής αργοπορεί
κοιτάζοντας τις πέτρες
κι αναρωτιέται,

(συνέχεια από την προηγ. σελίδα)

Τους στίχους αυτούς έχει μεταφράσει ο ίδιος ο Σεφέρης:

«Έτσι πήρε να ξεκινήσει, κι
αυτές τσιρίζοντας [οι ψυχές]
ακολουθούσαν. Όπως όταν
νυχτερίδες

στα βάθη της
σπηλιάς... πεταρίζουν

τσιρίζοντας...»

(Γ. Σεφέρης: Μεταγραφές, 1980,
σελ. 15-16)

υπάρχουν άραγε
ανάμεσα στις χαλασμένες τούτες
γραμμές τις ακμές τις αιχμές
τα κοίλα και τις καμπύλες
υπάρχουν άραγε
εδώ που συναντιέται το πέραςμα
της βροχής του αγέρα και
της φθοράς

45 υπάρχουν, η κίνηση
του προσώπου το σχήμα
της στοργής
εκείνων που λιγόστεψαν τόσο
παράξενα μες στη ζωή μας
αυτών που απόμειναν σκιές
κυμάτων και στοχασμοί με την
απεραντοσύνη του πελάγου
ή μήπως όχι δεν απομένει
τίποτε παρά μόνο το βάρος
η νοσταλγία του βάρους μιας
ύπαρξης ζωντανής

50 εκεί που μένουμε τώρα
ανυπόστατοι λυγίζοντας

σαν τα κλωνάρια της φριχτής
ιτιάς¹⁰ σωριασμένα μέσα
στη διάρκεια της απελπισίας
ενώ το ρέμα κίτρινο κατεβάζει
αργά βούρλα ξεριζωμένα μες
στο βούρκο
εικόνα μορφής που μαρμάρωσε
με την απόφαση μιας πίκρας
παντοτινής.
Ο ποιητής ένα κενό.

55 Ασπιδοφόρος ο ήλιος ανέβαινε
πολεμώντας
κι από το βάθος της σπηλιάς
μια νυχτερίδα τρομαγμένη
χτύπησε πάνω στο φως σαν
τη σαΐτα πάνω στο σκουτάρι:

10. Ιτιά: εννοεί το δέντρο «ιτιά
κλαίουσα» που πήρε αυτό το όνομα
από το σχήμα της· στην ποίηση
είναι σύμβολο του πένθους.

«Ασίνην τε Ασίνην τε...».

**Να 'ταν αυτή ο βασιλιάς
της Ασίνης
που τον γυρεύουμε τόσο
προσεχτικά σε τούτη
την ακρόπολη**

**60 γγίζοντας κάποτε με
τα δάχτυλά μας την αφή του
πάνω στις πέτρες.**

**Ασίνη, καλοκαίρι '38 –
Αθήνα, Γεν. '40**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

**1. Το ποίημα στηρίζεται κυρίως
πάνω στα αντιθετικά ζεύγη: φως-
σκιά, επιφάνεια-βάθος, παρόν-
παρελθόν, παρουσία-απουσία. Να
βρείτε τα σύμβολα και τις εικόνες
που εκφράζουν αυτά τα ζεύγη.**

- 2. Ο ποιητής ξεκινάει από μια εμπειρία των αισθήσεων (περιήγηση στο κάστρο της Ασίνης) και φτάνει σε μια πνευματική εμπειρία: ο ποιητής ένα κενό (στ. 54).**
- 3. Να παρακολουθήσετε την πορεία των συνειρμών που τον οδηγούν σ' αυτή τη διαπίστωση.**
- 4. Ποιο είναι το κυρίαρχο αίσθημα μέσα στο ποίημα; Ποιοι στίχοι το εκφράζουν πιο ρητά και πιο έντονα;**
- 5. Πώς ερμηνεύετε την εικόνα των στίχων 55-58;**

Τελευταίος Σταθμός

ΟΤΑΝ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ του 1941 οι Γερμανοί κατέλαβαν την Ελλάδα, η ελληνική κυβέρνηση κατέφυγε στο Κάιρο. Ο Γ. Σεφέρης, που ήταν διπλωματικός υπάλληλος, την ακολούθησε και από την υπηρεσιακή του θέση (στο Κάιρο και στην Πραιτόρια της Ν. Αφρικής) έζησε τις διπλωματικές ζυμώσεις μεταξύ των Ελλήνων πολιτικών και των συμμάχων, οι οποίες αφορούσαν το πολιτικό μέλλον της Ελλάδας. Στα ημερολόγιά του, που εκδόθηκαν μετά το θάνατό του με τον τίτλο **Μέρες και Πολιτικό Ημερολόγιο**, έχει καταγράψει τους πολιτικούς αυτούς αγώνες, τις δολοπλοκίες και τους καιροσκοπισμούς ανθρώπων και υπηρεσιών, σε μια εποχή που η Ελλάδα με την Αντίστασή της συνέχιζε

τον αγώνα εναντίον των κατακτητών και υπέφερε τα πάνδεινα (πείνα, εκτελέσεις, βασανιστήρια, πυρπολήσεις κτλ.). Οι εμπειρίες αυτές του Σεφέρη βρίσκουν την ποιητική τους έκφραση στα ποιήματα της συλλογής Ημερολόγιο Καταστώματος Β΄. Τελευταίο ποίημα της συλλογής είναι ο Τελευταίος Σταθμός, γραμμένος, σύμφωνα με την ένδειξη του ποιητή, στο λιμάνι Cava dei Tirreni, κοντά στο Σαλέρνο της Ιταλίας, στις 5 Οκτωβρίου 1944. Εκεί έχουν φτάσει από την Αίγυπτο οι ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες και είναι έτοιμες να επιστρέψουν στην Ελλάδα, από την οποία αποχωρούν οι Γερμανοί (Από την Αθήνα έφυγαν στις 12 Οκτωβρίου 1944). Το δράμα φαίνεται να τελειώνει, αλλά σε λίγο θ' αρχίσουν νέες συμφορές: ο εμφύλιος.

Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που
μ' αρέσαν.

Τ' αλφαβητάρι των άστρων
που συλλαβίζεις

όπως το φέρει ο κόπος
της τελειωμένης μέρας

και βγάζεις άλλα νοήματα κι
άλλες ελπίδες,

5 πιο καθαρά μπορείς να το
διαβάσεις.

Τώρα που κάθομαι άνεργος¹
και λογαριάζω

λίγα φεγγάρια απόμειναν στη
μνήμη·

νησιά, χρώμα θλιμμένης

1. Τώρα που κάθομαι άνεργος:
όπως στην Εισαγωγή των Απομνη-
μονευμάτων του Μακρυγιάννη: «ε-
δώ εις Άργος, όπου κάθομαι άνερ-
γος» (Σημ. του ποιητή).

Παναγίας, αργά στη χάση²
ή φεγγαρόφωτα σε πολιτείες
του βοριά ρίχνοντας κάποτε
10 σε ταραγμένους δρόμους
ποταμούς και μέλη ανθρώπων
βαριά μια νάρκη.
Κι όμως χτες βράδυ εδώ, σε
τούτη τη στερνή μας σκάλα³
όπου προσμένουμε την ώρα
της επιστροφής μας να χαράξει
σαν ένα χρέος παλιό, μονέδα⁴

2. στη χάση: εννοεί του φεγγαριού.

3. σκάλα: λιμάνι (εννοεί το λιμάνι της Cava dei Tirreni).

4. μονέδα: νόμισμα. Την ημέρα της επιστροφής την περιμένουν (οι επαναπατριζόμενοι) σαν οφειλόμενο χρέος, σαν ανταμοιβή. Υπαινιγμός για τον καιροσκοπισμό πολλών από αυτούς. Το θέμα επανέρχεται στους στ. 45 και 51.

που έμεινε για χρόνια
15 στην κάσα ενός φιλόργουρου,
και τέλος
ήρθε η στιγμή της πληρωμής
κι ακούγονται
νομίσματα να πέφτουν πάνω
στο τραπέζι·
σε τούτο το τυρρηνικό χωριό, πίσ-
σω από τη θάλασσα του Σαλέρνο
πίσω από τα λιμάνια του
γυρισμού, στην άκρη
20 μιας φθινοπωρινής μπόρας
το φεγγάρι
ξεπέρασε τα σύννεφα, και γίναν
τα σπίτια στην αντίπερα πλαγιά
από σμάλτο.

Σιωπές αγαπημένες της σελήνης.⁵

5. Σιωπές αγαπημένες της Σελή-
νης: «Amica silentia lunae». Βιρ-
γίλιος (Σημ.: του ποιητή).

Είναι κι αυτός ένας ειρμός της
σκέψης ένας τρόπος
25 ν' αρχίσεις να μιλάς για
πράγματα που ομολογείς
δύσκολα, σε ώρες όπου δε
βαστάς σε φίλο⁶
που ξέφυγε κρυφά και φέρνει⁶
μαντάτα από το σπίτι κι από
τους συντρόφους,
και βιάζεσαι ν' ανοίξεις την
καρδιά σου
30 μη σε προλάβει η ξενιτιά και
τον αλλάξει.
Ερχόμαστε απ' την Αραπιά, την Αί-
γυπτο, την Παλαιστίνη, τη Συρία⁷
το κρατίδιο

6. Εννοεί από την Ελλάδα.

7. Αραπιά... Συρία: εννοεί τους Έλ-
ληνες που είχαν καταφύγει σ' αυτές
τις χώρες της Μέσης Ανατολής
στην Κατοχή.

της Κομμαγηνής,⁸ που 'σβησε
σαν το μικρό λυχνάρι
πολλές φορές γυρίζει στο
μυαλό μας,
35 και πολιτείες μεγάλες που
έζησαν χιλιάδες χρόνια
κι έπειτα απόμειναν τόπος
βοσκής για τις γκαμούζες*
χωράφια για ζαχαροκάλαμα
και καλαμπόκια.
Ερχόμαστε απ' την άμμο
της έρημος απ' τις θάλασσες
του Πρωτέα,⁹

8. Κομμαγηνή: αρχαίο κρατίδιο στα ΒΑ της Συρίας με πρωτεύουσα τα Σαμόσατα. Ο ποιητής εκφράζει την ανησυχία του για το μέλλον της Ελλάδας (βλ. και στ. 73).

γκαμούζα: βουβάλι.

9. θάλασσες του Πρωτέα: τα παράλια της Αιγύπτου.

ψυχές μαραγκιασμένες από
δημόσιες αμαρτίες,
40 καθένας κι ένα αξίωμα σαν το
πουλί μες στο κλουβί του.
Το βροχερό φθινόπωρο σ' αυτή
τη γούβα
κακοφορμίζει* την πληγή
του καθενός μας
ή αυτό που θα 'λεγες αλλιώς,
νέμεση μοίρα
ή μοναχά κακές συνήθειες, δόλο
και απάτη,¹⁰
45 ή ακόμη ιδιοτέλεια να
καρπωθείς το αίμα των άλλων.

κακοφορμίζω: προκαλώ
φλεγμονή, ερεθίζω μια πληγή.

10. δόλο κι απάτη: όπως στο Μακρυγιάννη, Β', σελ. 258 «και τώρα δικαιοσύνη δεν βρίσκομεν από κανέναν όλο δόλο κι απάτη» (Σημ. του ποιητή).

άλλοι μπερδεύονται μες στ'
αγαθά τους, άλλοι ρητορεύουν.
Αλλά τα ξόρκια τ' αγαθά τις

ρητορείες,
60 σαν είναι οι ζωντανοί μακριά,
τι θα τα κάνεις;

Μήπως ο άνθρωπος είναι άλλο
πράγμα;

Μην είναι αυτό που μεταδίνει
τη ζωή;

Καιρός του σπείρειν, καιρός
του θερίζειν.

Πάλι τα ίδια και τα ίδια, θα μου
πεις, φίλε.

65 Όμως τη σκέψη του πρόσφυγα τη
σκέψη του αιχμάλωτου τη σκέψη
του ανθρώπου σαν κατάντησε

κι αυτόςπραμάτεια*
δοκίμασε να την αλλάξεις, δεν
μπορείς.

πραμάτεια: εμπόρευμα.

Ίσως και να 'θελε να μείνει
βασιλιάς ανθρωποφάγων
ξοδεύοντας δυνάμεις που
κανείς δεν αγοράζει
70 να σεργιανά μέσα σε κάμπους
αγαπάνθων*
ν' ακούει τα τουμπελέκια* κάτω
απ' το δέντρο του μπαμπού,
καθώς χορεύουν οι αυλικοί με
τερατώδεις προσωπίδες.
Όμως ο τόπος που τον
πελεκούν και που τον καίνε
σαν το πεύκο, και τον βλέπεις
είτε στο σκοτεινό βαγόνι, χωρίς
νερό, σπασμένα τζάμια,
νύχτες και νύχτες

αγάπανθος: φυτό ιθαγενές της Α-
φρικής, που καλλιεργείται και στην
Ελλάδα ως καλλωπιστικό.

τουμπελέκι: είδος τυμπάνου.

75 είτε στο πυρωμένο πλοίο που
θα βουλιάξει καθώς
το δείχνουν οι στατιστικές,
ετούτα ρίζωσαν μες στο μυαλό
και δεν αλλάζουν
ετούτα φύτεψαν εικόνες ίδιες
με τα δέντρα εκείνα
που ρίχνουν τα κλωνάρια τους
μες στα παρθένα δάση
κι αυτά καρφώνονται στο
χώμα και ξαναφυτρώνουν·
80 ρίχνουν κλωνάρια και
ξαναφυτρώνουν
δρασκελώντας
λεύγες και λεύγες·
ένα παρθένο δάσος σκοτωμέ-
νων φίλων το μυαλό μας.
Κι α σου μιλώ με παραμύθια
και παραβολές
είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα,
κι η φρίκη

85 δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι
ζωντανή
γιατί είναι αμίλητη και
προχωράει·
Στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο
μνησιπήμων* πόνος.¹¹

Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω
για ήρωες: ο Μιχάλης
90 που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές
απ' το νοσοκομείο

μνησιπήμων: αυτός που σου θυμίζει τις συμφορές, η αλγεινή ανάμνηση των δυστυχιών.

11. μνησιπήμων πόνος: Αισχ. Αγαμέμνων, στ. 179: «στάζει δ' ἄνθ' ὕπνου πρὸ καρδίας μνησιπήμων πόνος» (στάζει στον ύπνο, μπρος στην καρδιά, της συμφοράς ο καημός) (Σημ. του ποιητή).

ίσως μιλούσε για ήρωες όταν,
τη νύχτα εκείνη
που έσερνε το ποδάρι του μες
στη συσκοτισμένη πολιτεία,
ούρλιαζε ψηλαφώντας τον
πόνο μας· «Στα σκοτεινά
πηγαίνουμε στα σκοτεινά
προχωρούμε...».

95 Οι ήρωες προχωρούν στα
σκοτεινά.¹²

96 Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που
μ' αρέσουν.

Cava dei Tirreni, 5 Οκτωβρίου '44

12. οι ήρωες... στα σκοτεινά: μια πικρή σκέψη του ποιητή καθώς αναλογίζεται τις θυσίες του λαού και το αβέβαιο μέλλον.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Το ποίημα είναι χωρισμένο σε ποιητικές ενότητες. Αφού τις μελετήσετε χωριστά, να βρείτε:**
 - α) Ποιο είναι το θέμα της πρώτης ενότητας και πώς συνδέεται με το υπόλοιπο ποίημα. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι δυσκολίες για τις οποίες μιλάει ο ποιητής;**
 - β) Ποια είναι τα επιμέρους θέματα στις υπόλοιπες ενότητες.**
- 2. Το ποίημα έχει άμεση συνάφεια με την εποχή που γράφτηκε, όπως δηλώνει ο ποιητής με τη σημείωση στο τέλος (βλ. και εισαγωγικό σημείωμα). Να βρείτε τους στίχους που μιλούν:**
 - α) Για τους Έλληνες που επιστρέφουν από τη Μ. Ανατολή.**
 - β) Για την Ελλάδα και τη μοίρα της.**
 - γ) Για τον άνθρωπο γενικά.**

δ) Για τους ήρωες.

Πώς εκφράζεται ο ποιητής για το καθένα από τα παραπάνω; Ποια αισθήματα συνοδεύουν τις σκέψεις του και ποια νομίζετε ότι είναι η αιτία αυτών των αισθημάτων;

3. Το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με τον ίδιο στίχο. Αλλά ενώ στον πρώτο στίχο το ρήμα είναι σε χρόνο παρελθοντικό στον τελευταίο είναι σε χρόνο παροντικό. Πώς δικαιολογείτε αυτή την αλλαγή του χρόνου; Και ποιο είναι το μορφολογικό αποτέλεσμα αυτής της επανάληψης;

Γιώργος Σεφέρης (1900-1971)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στη Σμύρνη κι εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το

1914. Σπούδασε Νομικά στο Παρίσι. Ακολούθησε το διπλωματικό στάδιο και γι' αυτό πολλά χρόνια της ζωής του έζησε μακριά από την Αθήνα (Κορυτσά, Ν. Αφρική, Αίγυπτος, Άγκυρα, Βηρυτός, Λονδίνο κ.ά.). Αποχώρησε από τη διπλωματική υπηρεσία με το βαθμό του Πρέσβη. Πέθανε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και κηδεύτηκε με τιμές εθνικού ποιητή. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1931 με την ποιητική συλλογή Στροφή. Στη συλλογή αυτή τα περισσότερα ποιήματα κινούνται μέσα στο κλίμα του συμβολισμού και της καθαρής ποίησης, όπως και η επόμενη (Στέρνα, 1932). Στη Στροφή όμως υπάρχουν και ποιήματα που δείχνουν τη διαφοροποίηση της ποιητικής του γραφής και την απελευθέρωσή του από τα παραδοσια-

κά μετρικά πλαίσια. Η ολοκληρωτική ανανέωση της ποιητικής του γραφής άρχισε με το Μυθιστόρημα (1935) και συνεχίστηκε ως το τέλος. Η ποίησή του, που διακρίνεται για τη λιτότητα των εκφραστικών της μέσων και τον ήρεμο και χαμηλό της τόνο, αποτυπώνει τις αγωνίες του ποιητή για την τραγική μοίρα της φυλής μας (ο Σεφέρης έζησε το δράμα δύο παγκόσμιων πολέμων και της μικρασιατικής καταστροφής). Η καταστροφή της Σμύρνης και του μικρασιατικού ελληνισμού, ο ξεριζωμός των προσφύγων, η τραγική μοίρα του ανθρώπου, είναι βιώματα που σφράγισαν ανεξίτηλα τον ψυχικό του κόσμο κι αποκρυσταλλώθηκαν στην ποίησή του, που συντίθεται κάτω από το βάρος ενός δυσβάσταχτου παρελθόντος κι ενός αγωνιώδους παρόντος. Θεω-

ρείται σήμερα ένας από τους πιο σημαντικούς νεοέλληνες ποιητές, που άνοιξε νέους ορίζοντες στη νεοελληνική ποίηση κι η συμβολή του στην ανανέωσή της υπήρξε αποφασιστική. Αναγνώριση της ποιητικής του αξίας αποτέλεσε κι η απονομή του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1963. Ο Σεφέρης όμως δεν υπήρξε μόνο μεγάλος ποιητής, αλλά και εξάαιρετος δοκιμιογράφος. Εφάμιλλα με τα ποιήματά του, τα δοκίμιά του συγκεντρώνουν δύο βασικές αρετές: τον απαραίτητο θεωρητικό οπλισμό και την πνευματική οξυδέρκεια σε συνδυασμό με την ποιητική ευαισθησία κι αποτελούν υποδείγματα γραφής, με κύρια χαρακτηριστικά τους την απλότητα, τη σαφήνεια και τη γλωσσική καθαρότητα. Το έργο του: 1) Ποιητικές συλλογές: Στροφή (1931), Η Στέρνα

(1932), Μυθιστόρημα (1935), Τετράδιο Γυμνασμάτων (1940), Ημερολόγιο Καταστρώματος Α' (1940), Ημερολόγιο Καταστρώματος Β' (1944), Κίχλη (1947), ...Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν... (1955), Τρία Κρυφά Ποιήματα (1966) (Σημ. όλες οι ποιητικές του συλλογές έχουν περιληφθεί στα άπαντά του με τον τίτλο Ποιήματα. Τον τίτλο Ημερολόγιο Καταστρώματος έχει πάρει ο ποιητής από τα ποντοπόρα πλοία).

2) Δοκίμια: Διάλογος πάνω στην ποίηση (1939), Δοκιμές (1944) (β' έκδ. συμπληρωμένη, 1962, γ' έκδ. οριστική, 1974). 3) Ταξιδιωτικά: Τρεις Μέρες στα Μοναστήρια της Καππαδοκίας (1963). 4) Μεταφράσεις: Η Έρημη Χώρα και άλλα ποιήματα του Τ.Σ. Έλλιοτ (1940), Αντιγραφές (μεταφράσεις ποιημάτων ξένων ποιη-

τών), Άσμα ασμάτων (1965), Η αποκάλυψη του Ιωάννη (1960). Συνεργάστηκε στα περιοδικά Τα Νέα Γράμματα, Νεοελληνικά Γράμματα, Έλλην (Αλεξάνδρεια), Αγγλοελληνική Επιθεώρηση, Κυπριακά Γράμματα, Πάλι, Νέα Εστία. Μετά το θάνατό του εκδόθηκαν α) η αλληλογραφία του με το συγγραφέα Γ. Θεοτοκά και β) τα ημερολόγιά του με τον τίτλο Πολιτικό Ημερολόγιο και Μέρες.

Γιάννης
Τσαρούχης
(1910-1989),
Θεατρίνοι (από
το Ημερολόγιο
Καταστώματος
Β΄, 1945)

Ανδρέας Εμπειρικός

[Τρία αποσπάσματα]

ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ αποσπάσματα να διαβαστούν ως αυτοτελή ποιήματα. Ανήκουν στη συλλογή Ενδοχώρα (1945). Τα δύο πρώτα στην ενότητα Ο Πλόκαμος της Αλταμίρας και το τρίτο στην ενότητα Πουλιά του Προύθου.

**Για την κατανόηση των ποιημάτων
ας έχουμε υπόψη μας τα εξής:**

1. Ο Γάλλος ποιητής Πολ Βαλερί (1871-1945) διατύπωσε την εξής άποψη για την ποίηση: «Η ποίηση είναι ανάπτυξη ενός επιφωνήματος», δηλαδή έχει την αφετηρία της

(συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)→

στο συναίσθημα. Η σύγκριση με το ποίημα του Εμπειρικού μάς δείχνει τη νέα αντίληψη: α) η ποίηση ξεκινάει από την εικόνα, από τη μαγεία των πραγμάτων, β) έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει διαρκώς τον κόσμο σύμφωνα με τη φαντασία και τις επιθυμίες του ποιητή.

2. Στην υπερρεαλιστική ποίηση, οι εικόνες αναπηδούν αυτόματα και συμφύρονται μεταξύ τους χωρίς αυστηρή λογική αλληλουχία.

Γίνεται επίσης χρήση τολμηρών μεταφορών.

3. Ο Εμπειρικός, όπως και άλλοι Έλληνες υπερρεαλιστές, χρησιμοποιεί συχνά λέξεις λόγιες, επειδή είναι λιγότερο συνηθισμένες, που ξεχωρίζουν μέσα στο κείμενο και ασκούν κι αυτές γοητεία, όπως και τα πράγματα.

1

Λίγα κοσμήματα στη χλόη. Λίγα
διαμάντια στο σκοτάδι.
Μα η πεταλούδα που νύκτωρ*
εγεννήθη μας αναγγέλει την
αυγή, σφαδάζουσα στο ράμφος
της πρωίας.

2

Η ποίηση είναι ανάπτυξι
στίλβοντος* ποδηλάτου. Μέσα της
όλοι μεγαλώνουμε. Οι δρόμοι
είναι λευκοί. Τ' άνθη μιλούν.
Από τα πέταλά τους αναδύονται
συχνά μικρούτσικες παιδίσκες.
Η εκδρομή αυτή δεν έχει τέλος.

νύκτωρ: κατά τη διάρκεια της
νύχτας.

στίλβω: απαστράπτω.

3

Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες
αυλαίες.

Όταν τ' ανοίγω βλέπω εμπρός μου
ό,τι κι αν τύχει.

Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου
ό,τι ποθώ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να επιβεβαιώσετε τις παρατηρήσεις του σχολίου 2 με βάση το ποίημα 1.
2. Ο ποιητής μάς δίνει στον α' στίχο του ποιήματος 1 την άποψή του για την ποίηση. Ποια είναι αυτή και με ποιες εικόνες αναπτύσσεται;
3. Το ποίημα 3 στηρίζεται σε μια αντίθεση. Να την επισημάνετε και να βρείτε τι θέλει να εκφράσει μ' αυτήν ο ποιητής.

Ηχώ

Το ποίημα προέρχεται από τη συλλογή Τα Κάστρα του ανέμου (1934).

Τα βήματά μας αντηχούν ακόμη
Μέσα στο δάσος με τον βόμβο
των εντόμων
Και τις βαριές σταγόνες απ'
τ' αγιάζι
Που στάζει στα φυλλώματα των
δέντρων.
Κι ιδού που σκάζει μέσα στις
Σπηλιές
Η δόνησις κάθε κτυπήματος των
Υλοτόμων
Καθώς αραιώνουν με πελέκια
τους κορμούς
Κρατώντας μες στο στόμα τους
τραγούδια
Που μάθαν όταν ήτανε παιδιά

**Και παίζανε κρυφτούλι μες στο
δάσος.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Γιατί διάλεξε ο ποιητής ως τίτλο του ποιήματός του τη λέξη Ηχώ;**
- 2. Από το πλήθος των εικόνων που ασφαλώς θα παρατήρησε ο ποιητής περπατώντας μέσα στο δάσος, ελάχιστες μας παρουσιάζει στο ποίημά του. Να τις βρείτε και να καθορίσετε το είδος τους.**
- 3. Τι εννοεί ο ποιητής με τους τρεις τελευταίους στίχους;**

Ανδρέας Εμπειρικός (1901-1975)

Ο πρώτος Έλληνας υπερρεαλιστής ποιητής. Γεννήθηκε στη Βράιλα της Ρουμανίας και έζησε πολλά χρόνια στη Γαλλία και στην Αγγλία. Πολυδιαβασμένος, έχει μελετήσει ειδικά φιλοσοφία και ψυχανάλυση. Το 1935 κυκλοφόρησε την ποιητική συλλογή *Υψικάμινος* που, παρά τις αντιδράσεις του αναγνωστικού κοινού, έμελλε άμεσα ή έμμεσα να επηρεάσει όλη την κατοπινή ποιητική παραγωγή. Στα ποιήματα αυτά ο Εμπειρικός χρησιμοποίησε την «αυτόματη γραφή» και έτσι αποδέσμευσε από το υποσυνείδητο έναν πλούτο από εικόνες χωρίς λογικό ειρμό αλλά γεμάτες από γοητεία. Δέκα χρόνια

αργότερα εκδίδει μια καινούρια ποιητική συλλογή, την Ενδοχώρα (1945), όπου ξεπερνώντας τον άκρατο υπερρεαλισμό και την αυτόματη γραφή φτάνει σε μια λυρική έκφραση, πλημμυρισμένη από την ευδαιμονία της ελευθερίας. Άλλα έργα: Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία (1960), Ο Δρόμος (1974), Αργώ ή Πλους Αεροστάτου (1980), Οκτάνα (1980). Έγραψε και πεζογραφήματα (Ο Μέγας Ανατολικός, Ζεμφύρα ή το Μυστικόν της Πασιφάης). Μετά το 1960 έδωσε και μερικά νεότερα ποιήματα: Οι Λέξεις, Ο Δρόμος.

Ζωή Καρέλλη

Του καλοκαιριού

Το ποίημα που ακολουθεί προέρχεται από τη συλλογή Παραμύθια (1955).

Το ξανθό παλικάρι του καλοκαιριού
έχει μια γαλανή γραμμή πάνω
στο λείο μέτωπο.
Στα καστανά του μάτια κρατάει
τις αχτίδες του ήλιου
μισοκλείνοντας τα σκιερά βλέφαρα,
φιλοπαίζοντας τις βλεφαρίδες
αχτιδωτές.

Ηλιοψημένο στυλώνει το λαμπρό
κορμί,
αμέριμνα χαμογελά και άσκοπα.
Φαντάζουν κάτασπρα
τα δόντια του,

μοιάζουν τ' άσπρα χαλίκια
καθαροπλυμένα,
στ' ακρογιάλι του γαλάζιου και
κρυστάλλινου νερού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς η ποιήτρια ταυτίζει τον νέο με το καλοκαίρι;
2. Ποιο αίσθημα κυριαρχεί μέσα στο ποίημα;

Ζωή Καρέλλη (1901-1998)

Η Ζωή Καρέλλη (ψευδώνυμο της Χρυσούλας Αργυριάδου) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1901. Το βασικότερο στοιχείο της ποίησής της είναι η μεταφυσική αγωνία που κάποτε φτάνει ως το μυστικισμό. Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: Πο-

ρεία (1940), Εποχή του θανάτου (1948), Παραμύθια του κήπου (1955) κ.ά. Η ποιητική της δημιουργία ως το 1973 συγκεντρώθηκε σε δυο τομους με τον τίτλο Τα ποιήματα. Ασχολήθηκε επίσης με το θέατρο και το δοκίμιο και μετέφρασε ξένους ποιητές (Έλιοτ).

**Η ελεγεία των αδερφών
(απόσπασμα)**

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ που αποτελείται από τέσσερα μέρη, ανήκει στη συλλογή Το δάπεδο και άλλα ποιήματα. Σ' αυτό ο ποιητής, συγκινημένος από το δράμα του εμφύλιου σπαραγμού, εγκαταλείπει τον ατομικό του καημό και την επίμονη απομόνωση, στην οποία είχε κλειστεί, και στρέφεται με στοργή στους συνανθρώπους του, τους αδελφούς, όπως τους αποκαλεί.

II

**Όταν βγαίνω το βράδυ
στο ξάγναντο τούτο,
να προσμείνω τ' αδέρφια μου
να 'ρθουν που φύγαν,
των βημάτων σου ακούω**

το περπάτημα
στο ρυθμό των δικών μου βημάτων.

Όταν μέσα στη νύχτα
τ' αδέρφια μου κράζω,
που το ξέρω πως πια δεν μπορούν
να μ' ακούσουν,
στην καρδιά μου η πικρή
παρηγόρια μου μένει
πως τουλάχιστο εσύ να μ' ακούσεις
μπορείς.

Είσαι η σκεπή που σκεπάζει
το σπίτι.
Είσαι η φωτιά που πηδάει μες
στο τζάκι.
Ο λύχνος που τρώει το σκοτάδι.

Όμως δίχως τ' αδέρφια μου είναι
άδειο το σπίτι.
Είναι άδειο, είναι άδειο το σπίτι,
Θεέ μου,

δίχως τ' αδέρφια μου που έχουνε
φύγει
το ματωμένο κρατώντας μαχαίρι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιο είναι το προσωπικό δράμα του ποιητή και ποιο το δράμα που συντελείται γύρω του;
2. Τι εκφράζει η αντίθεση που υπάρχει στις δύο τελευταίες στροφές;
3. Ο ποιητής συνειδητοποιεί σταδιακά τη δραματική κατάστασή του. Να την παρακολουθήσετε στην εξέλιξή της και να επισημάνετε την κορύφωσή της.

Γ. Φ. Βαφόπουλος (1903-1996)

Γεννήθηκε στη Γευγελή το 1903. Από το 1914 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη. Παρακολούθησε

μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο χωρίς όμως να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Φύση μοναχική, περιορίζει το διάλογο κυρίως με τον εαυτό του, προβληματίζεται με την ιδέα του θανάτου και προσπαθεί να εξοικειωθεί μαζί του. Έργα του: ποιήματα: Τα Ρόδα της Μυρτάλης (1931), Εσθήρ (έμμετρη βιβλική τραγωδία) (1934), Προσφορά (1938), Η Προσφορά και τα αναστάσιμα (1948), Το δάπεδο και άλλα ποιήματα (1951), Η Μεγάλη νύχτα και το παράθυρο (1959), Επιθανάτια και Σάτιρες (1966). Πεζά: Σελίδες Αυτοβιογραφίας (τέσσερις τόμοι: Το πάθος, Η ανάσταση, Ταξίδια και Παρενθέσεις). Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1967).

Γιώργος Σαραντάρης

Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει...

**Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει
φεύγουμε,
σημαίνει εγκαταλείπουμε
τον αγώνα,
παρατάμε τη χαρά στους ανίδεους,
τις γυναίκες στα φιλιά του ανέμου
και στη σκόνη του καιρού.**

**Σημαίνει πως φοβόμαστε
και η ζωή μάς έγινε ξένη,
ο θάνατος βραχνάς.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Ποια η αντίληψη του Σαραντάρη για την ποίηση; Ποιες προσφορές της επισημαίνει ή υπαινίσσεται ο ποιητής;

Γιώργος Σαραντάρης (1908-1941)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά από το 1910 ως το 1931 έζησε στην Ιταλία. Σπούδασε Νομικά στα Πανεπιστήμια της Μπολόνια και της Ματσεράτα. Το 1931 εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Ήταν πνεύμα ανήσυχο με φιλοσοφικά ενδιαφέροντα και αναζητήσεις. Υπηρέτησε ως στρατιώτης στον Αλβανικό πόλεμο, όπου και πέθανε, το Φεβρουάριο του 1941 από τις κακουχίες. Έργα του: Ποιητικά: Οι Αγάπες του Χρόνου (1933), Τα Ουράνια (1934), Αστέρια (1935), Στους Φίλους μιας Αλλης Χαράς (1940). Πεζά: Γράμματα σε Μια Γυναίκα. Φιλοσοφικά δοκίμια: Συμβολή σε μια Φιλοσοφία της Ύπαρξης (1937), Η Παρουσία του Ανθρώπου (1938), Δοκίμιο Λογικής σα Θεωρία του Απόλυτου και μη Απόλυτου (1939).

Γιάννης Ρίτσος

Ρωμιοσύνη (Ενότητα I)

Η ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ (γραμμένη το 1945-47 και τυπωμένη πρώτη φορά το 1954 μέσα στην ευρύτερη συλλογή Αγρύπνια που περιέχει το έργο του ποιητή από το 1941 ως το 1953) είναι μια μεγάλη ποιητική σύνθεση χωρισμένη σε επτά μέρη-ενότητες. Στη σύνθεση αυτή ο ποιητής, συνδέοντας με τρόπο προσωπικό διάφορα στοιχεία της ιστορικής παράδοσης και ποικίλους εκφραστικούς τρόπους, μας δίνει ανάγλυφη τη μορφή της Ελλάδας και των ανθρώπων της στον αδιάκοπο αγώνα τους για ελευθερία, δικαιοσύνη και ανθρωπιά.

I

Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται
με λιγότερο ουρανό,
αυτές οι πέτρες δε βολεύονται
κάτου απ' τα ξένα βήματα,
αυτά τα πρόσωπα δε βολεύονται
παρά μόνο στον ήλιο,
αυτές οι καρδιές δε βολεύονται
παρά μόνο στο δίκιο.

5 Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό
σαν τη σιωπή,
σφίγγει στον κόρφο του τα
πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στο φως τις ορφανές
ελιές του και τ' αμπέλια του,
σφίγγει τα δόντια. Δεν υπάρχει
νερό. Μονάχα φως.

στ. 1. δε βολεύονται: δεν ικανοποιούνται, δεν μπορούν να ζήσουν.

**Ο δρόμος χάνεται στο φως κι ο
ίσκιος της μάντρας είναι σίδερο.**

**10 Μαρμάρωσαν τα δέντρα,
τα ποτάμια κι οι φωνές μες
στον ασβέστη του ήλιου.
Η ρίζα σκοντάφτει στο μάρμαρο.
Τα σκονισμένα σκοίνα.
Το μουλάρι κι ο βράχος. Λαχα-
νιάζουν. Δεν υπάρχει νερό.
Όλοι διψάνε. Χρόνια τώρα. Όλοι
μασάνε μια μπουκιά ουρανό
πάνου απ' την πίκρα τους.
Τα μάτια τους είναι κόκκινα απ'
την αγρύπνια,
15 μια βαθιά χαρακιά σφηνωμένη
ανάμεσα στα φρύδια τους
σαν ένα κυπαρίσσι ανάμεσα σε
δυο βουνά το λιόγερμα.**

**στ. 13. όλοι διψάνε: κυριολεκτικά
και μεταφορικά.**

Το χέρι τους είναι κολλημένο
στο ντουφέκι
το ντουφέκι είναι συνέχεια
του χεριού τους
το χέρι τους είναι συνέχεια
της ψυχής τους –
20 έχουν στα χείλια τους απάνου
το θυμό
κι έχουνε τον καημό βαθιά βαθιά
στα μάτια τους
σαν ένα αστέρι σε μια γούβα
αλάτι.

Όταν σφίγγουν το χέρι, ο ήλιος
είναι βέβαιος για τον κόσμο

στ. 22. σε μια γούβα αλάτι: η εικόνα από τα παραθαλάσσια βράχια, όπου με την εξάτμιση του νερού συγκεντρώνεται αλάτι στα κοιλάματα.

όταν χαμογελάνε, ένα μικρό
 χελιδόνη φεύγει μέσ' απ'
 τα άγρια γένια τους
25 όταν κοιμούνται, δώδεκα άστρα
 πέφτουν απ' τις άδειες τσέπες
 τους
 όταν σκοτώνονται, η ζωή τρα-
 βάει την ανηφόρα με σημαίες
 και με ταμπούρα.
 Τόσα χρόνια όλοι πεινάνε, όλοι
 διψάνε, όλοι σκοτώνονται
 πολιορκημένοι από στεριά και
 θάλασσα,
 έφαγε η κάψα τα χωράφια τους κι
 η αρμύρα πότισε τα σπίτια τους

στ. 24. ένα μικρό χελιδόνη: το χελιδόνη ως προάγγελος ανοίξεως και χαράς.

στ. 25. όταν κοιμούνται... ο στίχος αναφέρεται στα όνειρά τους για μια νέα κοσμογονία.

**30 ο αγέρας έριξε τις πόρτες τους
και τις λίγες πασχαλιές
της πλατείας
από τις τρύπες του πανωφοριού
τους μπαινοβγαίνει ο θάνατος
η γλώσσα τους είναι στυφή σαν
το κυπαρισσόμηλο
πέθαναν τα σκυλιά τους
τυλιγμένα στον ίσκιο τους
η βροχή χτυπάει στα κόκαλά τους.**

**35 Πάνου στα καρπούλια
πετρωμένοι καπνίζουν τη
σβουινιά και τη νύχτα**

**στ. 35. καπνίζουν τη σβουινιά: οι
στεγνές σβουινιές, σε πολλά μέρη
της Ελλάδας όπου δεν υπάρχουν
ξύλα, χρησιμοποιούνται ως καύσι-
μη ύλη. Ο ποιητής επεκτείνει εδώ
τη χρήση τους, για να δηλώσει τη
στέρωση.**

**βιγλίζοντας το μανιασμένο
πέλαγο όπου βούλιαξε
το σπασμένο κατάρτι
του φεγγαριού.**

**Το ψωμί σώθηκε, τα βόλια
σώθηκαν,
γεμίζουν τώρα τα κανόνια τους
μόνο με την καρδιά τους.**

**40 Τόσα χρόνια πολιορκημένοι
από στεριά και θάλασσα
όλοι πεινάνε, όλοι σκοτώνονται
και κανένας δεν πέθανε –
πάνου στα καραούλια λάμπουνε
τα μάτια τους,
μια μεγάλη σημαία, μια μεγάλη
φωτιά κατακόκκινη
και κάθε αυγή χιλιάδες περιστέρια
φεύγουν απ' τα χέρια τους**
**45 για τις τέσσερις πόρτες
του ορίζοντα.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο κείμενο υπάρχουν λέξεις, φράσεις και εικόνες που αναφέρονται α) στο ελληνικό φυσικό τοπίο και β) στους ανθρώπους. Να τις επισημάνετε και να βρείτε ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπίου και των ανθρώπων προβάλλουν.
2. Να παρατηρήσετε πώς συνδέει ο ποιητής το φυσικό με το ανθρώπινο περιβάλλον. Ποια σχέση βρίσκετε;
3. Να βρείτε λέξεις και φράσεις α) που φανερώνουν τον αδιάκοπο αγώνα των ανθρώπων β) που προσδιορίζουν τους στόχους του αγώνα.
4. Να μελετήσετε τις παρακάτω εκφράσεις και να προσδιορίσετε το νόημά τους: Ο ίσκιος της μάντρας είναι σίδερο... Όταν σκοτώνονται, η ζωή τραβάει την

ανηφόρα... Όλοι σκοτώνονται και κανένας δεν πέθανε...

5. Να επισημάνετε χαρακτηριστικές εικόνες που απηχούν τον υπερρεαλιστικό τρόπο γραφής.

Ο τόπος μας

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή **Ο τοίχος μέσα στον καθρέφτη** και είναι γραμμένο στις 13 Δεκεμβρίου 1967 στο Παρθένι της Λέρου, όπου είχε εξοριστεί ο ποιητής από τη δικτατορία.

**Ανεβήκαμε πάνω στο λόφο να
δούμε τον τόπο μας –
φτωχικά, μετρημένα χωράφια,
πέτρες, λιόδεντρα.**

**Αμπέλια τραβάν κατά τη
θάλασσα. Δίπλα στ' αλέτρι
καπνίζει μια μικρή φωτιά. Του
παππουλή τα ρούχα**

5 τα σιάξαμε σκιάχτρο για τις
κάργιες*. Οι μέρες μας
παίρνουν το δρόμο τους για
λίγο ψωμί και μεγάλες λιακάδες.
Κάτω απ' τις λεύκες φέγγει ένα
ψάθινο καπέλο.
Ο πετεινός στο φράχτη.
Η αγελάδα στο κίτρινο.
Πώς έγινε και μ' ένα πέτρινο
χέρι συγυρίσαμε
10 το σπίτι μας και τη ζωή μας;
Πάνω στ' ανώφλια
είναι η καπνιά, χρόνο το χρόνο,
απ' τα κεριά του Πάσχα –
μικροί μικροί μαύροι σταυροί
που χάραξαν οι πεθαμένοι

κάργιες: μαύρα πουλιά που τρέφονται με τους σπόρους των δημητριακών και είναι πολύ βλαβερά για τη γεωργία. Λέγονται και καλιακούδες ή σιταροκόρακα.

γυρίζοντας απ' την Ανάσταση.

Πολύ αγαπιέται αυτός ο τόπος
με υπομονή και περηφάνεια.

Κάθε νύχτα απ' το ξερό πηγάδι
15 βγαίνουν τ' αγάλματα προσεχτι-
κά κι ανεβαίνουν στα δέντρα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ποιητής από το λόφο που βρίσκεται στρέφει το βλέμμα τότε γύρω του και τότε μέσα του εναλλάσσοντας την παρατήρηση με το στοχασμό. Αφού επισημάνετε αυτή την εναλλαγή στην πορεία του ποιήματος, να βρείτε: α) τι βλέπει ο ποιητής και β) τι σκέπτεται.
2. Ποια στοιχεία λαβαίνει υπόψη του ο ποιητής για να μιλήσει για τον τόπο μας α) από τη φύση β) από τη ζωή και γ) από την παράδοση;
3. Να μελετήσετε τη φράση «πολύ

αγαπιέται... περηφάνεια». Πώς αντιλαμβάνεσθε το νόημά της;
4. Να μελετήσετε τη φράση «κάθε νύχτα... στα δέντρα», α) γιατί αυτή η έκφραση μπορεί να θεωρηθεί υπερρεαλιστική; β) ποιο είναι το νόημά της; (Να λάβετε υπόψη σας ότι τα αγάλματα εικονίζουν μορφές του παρελθόντος).

Ανυπόταχτη πολιτεία (απόσπασμα)

Η ΠΟΙΗΣΗ του Ρίτσου (1909-1990) είναι πολυφωνική και πολύμορφη. Κύρια χαρακτηριστικά της ο όγκος, η πολυμέρεια, ο πληθωρικός λυρισμός και ο προβληματισμός που αναφέρεται στην κοινωνική δράση των ανθρώπων και στις ιδέες τους. Επίσης στον εσωτερικό κόσμο του ατόμου, στα

συναισθήματα και τις αντιδράσεις του, όπως εντάσσονται στη σφαίρα της συλλογικής (εθνικής και παγκόσμιας) αλληλεγγύης. Οι οραματισμοί του ποιητή για έναν κόσμο καλύτερο, θα τονώσουν ακόμη περισσότερο την πίστη του στον άνθρωπο και θα μπολιάσουν την ποίησή του με μια κατά βάση ηρωική αισιοδοξία και αγωνιστική διάθεση. Την ποίησή του θα τη χρησιμοποιήσει ως όπλο στον αγώνα για ελευθερία, ισότητα και ειρήνη. Κέντρο της ποίησής του θα παραμένει πάντα ο άνθρωπος.

Η Ανυπότακτη πολιτεία (που αποτελείται από ΧΧ ενότητες) γράφτηκε από τον Αύγουστο του 1952 ως το Φεβρουάριο του 1953, όταν ο Ρίτσος επέστρεψε από τον Αϊ-Στράτη, όπου είχε εξοριστεί. Ο ποιητής επιστρέφοντας νιώθει ένα οδυνηρό ξάφνιασμα

από τη μορφή που πάει να πάρει η «ανυπότακτη πολιτεία», η ηρωική Αθήνα. Η πολιτεία, διόλου ανυπότακτη τώρα, συνεχίζει τη ζωή της μέσα στις καινούριες συνθήκες, όπου τίποτε δε θυμίζει τους νωπούς αγώνες, τίποτε δε δικαιώνει τις θυσίες. Η εικόνα αυτή κάνει τον ποιητή επιθετικό και ειρωνικό απέναντι στους συμβιβασμένους, τους βολεμένους. Η λήθη των μεγάλων αγώνων, οι αμβλυμένες συνειδήσεις, η προσαρμογή στη νέα κατάσταση, η ξενοκρατία και η φαυλότητα εξοργίζουν τον ποιητή, που δεν παύει ωστόσο να κηρύττει την αγάπη, ούτε παραιτείται από τον οραματισμό του και τον πόθο του για ειρήνη, για «ένα τραγούδι που θα κάνει ελεύθερο τον κόσμο», όπως γράφει σ' ένα στίχο. Το απόσπασμά μας είναι η II ενότητα.

II

Η πολιτεία περνάει μέσ' απ'
τα φώτα της.

Η πολιτεία ανάβει τις
φουφούδες της μεσοκαλόκαιρα
στις γωνιές των δρόμων.

Η πολιτεία μοσκοβολάει ψημένο
καλαμπόκι.

Α, πολιτεία, πολιτεία,
αγαπημένη μου,
5 με τους κεραυνούς σου μυστικά
αποθηκευμένους
στους υπόνομους
κάτου στα υπόγεια, βαθιά βαθιά,
με το χτικιό, με τη φτώχεια,
με την τρέλα.

Α πολιτεία μου του τίμιου
ιδρώτα,
η νύχτα σου με το εκδρομικό της
σακίδιο στον ώμο της

γυρνώντας απ' την Κυριακή
προς τη Δευτέρα, με τις πευκο-
βελόνες στα μαλλιά της
10 και με το κοκκινόχρωμα στα χέ-
ρια της – Ανυπόταχτη,
ανυπόταχτη, ανυπόταχτη,
σπιθίζοντας την οργή σου κάτω
απ' τ' άπληστα ρουθούνια
των εμπόρων
φτιάχνοντας σκάλες με
τα δεκανίκια των ανάπηρων
για ένα πολύ ψηλό σπίτι
για ένα πολύ ψηλό βουνό
15 για έναν πολύ ψηλό ουρανό
να φτάσεις το πόμολο του ήλιου
και ν' ανοίξεις την πόρτα
στον κόσμο.

Ακούστε αυτό το τρίξιμο
της πόρτας
μέσα σ' όλη την έκταση
της νύχτας

πάνου απ' τους γλόμπους
των θυρωρείων, πάνου
απ' τις πινακίδες
20 όπου χασμουριούνται τα κλειδιά
των απόστρατων.
Αχ πολιτεία αλλοπαρμένη με
τα ροζιασμένα χέρια σου.
Ακούστε αυτό το τρίξιμο
της πόρτας.

Δυο εργάτες με τις φόρμες τους
περνούν πιασμένοι σβέρκο
σβέρκο.

Ένα κορίτσι αφήνει χάμου
τους κουβάδες του για να
μπορέσει να χαμογελάσει.
25 Οι στύλοι του τηλέγραφου
δρασκελούν με τα μακριά τους
πόδια το σκοτάδι.

Άνθρωποι με σκυφτό κεφάλι
γυρνούν κοιτάζοντας το χώμα

σαν να μετράν τη γη και
το μάκρος των τάφων και
το μάκρος του ίσκιου τους
σα να ψάχνουν για το κλειδί
του σπιτιού τους και για
την καρδιά τους.
Ο αγέρας μιας πυρκαγιάς
φουσκώνει τα σκισμένα τους
πουκάμισα.

30 Α, πολιτεία, πολιτεία. Έχετε δει
μια πολιτεία πιο γυμνασμένη
στο θυμό και στην πείνα και
στον έρωτα;
Μια πολιτεία πιο αγαπημένη;
Πολιτεία μου,
οι ταμπέλες στα σταυρο-
δρόμια σου δεν είναι πια
γερμανικές,
αμερικάνικες είναι. Πότε λοιπόν
θα διαβάσουμε τα ονόματα των
οδών σου στη γλώσσα μας;

Όλα τα παράθυρα
προσηλωμένα στο ρολόι
της καρδιάς σου –
35 ποιαν ώρα περιμένουν;
 πιο δευτερόλεπτο;
ποια μυστική προθεσμία
 περιμένουν;

Ναι, θα τον ρίξουμε μια μέρα
ανάσκελα τον πόνο.

Ακούστε αυτό το τρίξιμο
της πόρτας. Ελάτε
να βοηθήσουμε την πολιτεία
που κοιλοπονάει τα μετάλλινα
 παιδιά της.

40 Εσύ είμαι εγώ.
Εσύ κι εγώ, είμαστε εμείς.
Οι άξονες έχουν πολύ τεντωμένα
 τα νεύρα τους
κι έχουν πολλά τραγούδια
 που δεν τα 'παν ακόμα.

**Ποιος φταίει που λείπει
το τραγούδι μας;
45 Εσύ κι εγώ κι εμείς.**

**Πολιτεία του κατραμιού και
του θυμού και του ασβέστη,
φταίμε εμείς.
Ακούστε το τρίξιμο της πόρτας.
Ελάτε.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Να βρείτε τα σημεία του ποιήματος που αναφέρονται στην κατοχική Αθήνα. Δικαιολογούν το χαρακτηρισμό «ανυπόταχτη πολιτεία»;**
- 2. Κατά τι διαφοροποιείται η Αθήνα, όπως τη βλέπει τώρα, μετά την επιστροφή του, ο ποιητής; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με βάση συγκεκριμένα στοιχεία του κειμένου.**

3. Πού αποδίδει ο ποιητής τη νέα εικόνα της Αθήνας;

4. Παρ' όλη την απογοήτευση που νιώθει ο ποιητής μπροστά στην εικόνα της υποταγμένης πολιτείας, ένας τόνος ηρωικής αισιοδοξίας διαπερνά το απόσπασμά μας. Με ποιες λέξεις ή φράσεις δηλώνεται;

5. Το στίχο «Ακούστε αυτό το τρίξιμο της πόρτας» το συναντούμε τέσσερις φορές σε διάφορα σημεία του αποσπάσματος. Εξετάζοντας τα σημεία, στα οποία επαναλαμβάνεται ο στίχος, προσπαθήστε να δώσετε την ερμηνεία του.

Αυτόπτης μάρτυρας

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή **Γραφή τυφλού**, που γράφτηκε το 1972, όταν ο ποιητής βρισκόταν στην εξορία. Όλα τα ποιήματα αυτής της συλλογής είναι ολιγόστιχα και αποτελούν εικόνες, είδωλα, θα μπορούσαμε να πούμε, που βλέπει ο «τυφλός» μέσα από την αλληγορική του αναπηρία, παρά τη γενική καταπίεση και το σκοταδισμό του ανελεύθερου καθεστώτος.

**Εγώ τους είδα –λέει– τους δυο
διαρρήκτες πίσω απ' τις γρίλιες
να παραβιάζουν την απέναντι
πόρτα· –δε φώναξα διόλου·
είχε φεγγάρι· φαινόταν καθαρά
τ' αντικλείδια τους**

και τα στολίδια του γύψου στον
τοίχο. Περίμενα πρώτα
να φωνάξουνε οι άλλοι από δίπλα.

Κανένας δε φώναξε.
Έφυγα, απ' το παράθυρο, κάθισα
στην καρέκλα, ακούμπησα
το μέτωπό μου στο μάρμαρο
του τραπεζιού, και θαρρώ
που αποκοιμήθηκα πλάι στο φτωχό
μελανωμένο χέρι
του παιδιού που δεν προβιβάστη-
κε. Μέσα στον ύπνο μου
μ'έπιασε πονοκέφαλος
απ' το φεγγάρι. Τα χαράματα
μου χτύπησαν την πόρτα. Ήταν
οι δυο διαρρήκτες
κρατώντας δυο ωραίες ανθοδέσμες.
Μπήκα στην κουζίνα
να βάλω τα λουλούδια στο νερό.
Γυρίζοντας πίσω,
μ' ένα βάζο στο κάθε μου χέρι, δεν
τους βρήκα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο ποίημα απεικονίζονται ορισμένα πραγματικά και άλλα επινοημένα από τον ποιητή περιστατικά. Να βρείτε ποια είναι αυτά, πώς συσχετίζονται και τι θέλει να υποδηλώσει με αυτά ο ποιητής.
2. Προσέξτε τη μετατόπιση της προσοχής του «αυτόπτη μάρτυρα» από το γεγονός της διάρρηξης στις γραφικές λεπτομέρειες: «τα στολίδια του γύψου...», στην εικόνα του παιδιού και στην περιγραφή της ανθοδέσμης και των βάζων. Ποια σημασία αποκτά η μετατόπιση αυτή μέσα στο ποίημα;

Γιάννης Ρίτσος (1909-1990)

Γεννήθηκε στη Μονεμβασιά. Τελείωσε το Γυμνάσιο στο Γύθειο και το 1925 ήρθε στην Αθήνα όπου άσκησε διάφορα επαγγέλματα. Η ευαισθησία του εκδηλώθηκε στην ποίηση, στη ζωγραφική, στη μουσική. Ασχολήθηκε ακόμη και με το θέατρο. Η εμφάνισή του στην ποίηση εντυπωσίασε τους λογοτεχνικούς κύκλους. Για την ποιητική προσφορά του τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις στον ελληνικό και στο διεθνή χώρο. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε πάρα πολλές γλώσσες. Η ποίησή του διακρίνεται για το πηγαίο αίσθημα, την άνεση και το πλάτος του λυρικού λόγου της και την τεχνοτροπική της πολυμορφία. Ο Ρίτσος αντλεί την έμπνευση και τα θέματά του από την παιδική και

την εφηβική του ηλικία, από την παράδοση και από τους κοινωνικούς αγώνες. Τα ποιήματά του – ως το 1977– είναι συγκεντρωμένα σε επτά ογκώδεις τόμους: Ποιήματα Α, Β, Γ, Δ, Τέταρτη διάσταση, Τα Επικαιρικά, Γίνεσθαι. Από τότε έχει εκδώσει και άλλες συλλογές.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 5ου ΤΟΜΟΥ

Γιώργος Σεφέρης:	
Πάνω σ' έναν ξένο στίχο (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος)	5
Ελένη (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος).....	15
«Επί Ασπαλάθων...» (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος)	30
Ο βασιλιάς της Ασίνης.....	36
Τελευταίος Σταθμός (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος)	48
Βιογραφικό σημείωμα	63
Ανδρ. Εμπειρικός:	
[Τρία αποσπάσματα].....	69
Ηχώ (Ποιήματα, εκδ. Γαλαξίας).....	73
Βιογραφικό σημείωμα	75
Ζωή Καρέλη: Του καλοκαιριού (Πρώτη μεταπολεμική γενιά, εκδ. Ίκαρος).....	77
Βιογραφικό σημείωμα	78

Γ.Φ. Βαφόπουλος:	
Η ελεγεία των αδελφών	
(Ποιήματα εκδ. Εστίας).....	80
Βιογραφικό σημείωμα	82
Γ. Σαραντάρης: Δεν είμαστε	
ποιητές σημαίνει...(Νεωτερικοί	
ποιητές του μεσοπολέμου, εκδ.	
Σόκολης)	84
Βιογραφικό σημείωμα	85
Γ. Ρίτσος: Ρωμιοσύνη	86
Ο τόπος μας	95
Ανυπόταχτη πολιτεία	
(εκδ. Κέδρος).....	98
Αυτόπτης μάρτυρας	
(εκδ. Κέδρος).....	108
Βιογραφικό σημείωμα	111

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.